

**TASHKENT STATE
UNIVERSITY OF ECONOMICS**

VOLUME 7 / 2024

LABOR ECONOMICS

MEHNAT IQTISODIYOTI VA INSON KAPITALI

ilmiy elektron jurnali

**LABOR ECONOMICS AND
HUMAN CAPITAL**

scientific electronic journal

2025-yil 4-son

Volume 4, Issue 4, 2025

**MEHNAT IQTISODIYOTI
VA INSON KAPITALI**
ISSN: 3030-3117

LABORECONOMICS.UZ

MEHNAT IQTISODIYOTI VA INSON KAPITALI

№ 4-2025

**ЭКОНОМИКА ТРУДА И ЧЕЛОВЕЧЕСКИЙ
КАПИТАЛ**

LABOR ECONOMICS AND HUMAN CAPITAL

“Mehnat iqtisodiyoti va inson kapitali” ilmiy elektron jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi (OAK) rayosatining 2023-yil 3-iyundagi 328/3-sonli qarori bilan ro'yxatga olingan.

Muassis: “Mehnat iqtisodiyoti va inson kapitali” ilmiy maktabi.

Tahririyat manzili:

100066, Toshkent shahri, Islom Karimov ko'chasi, 49 uy

Elektron manzil: ilmiymaktab@gmail.com

Jurnal web-sayti: www.laboreconomics.uz

Bog'lanish uchun telefonlar:

+998998818698

Tahririyat Kengashi raisi:
(Chairman of the Editorial Board)

Abduraxmanov Qalandar Xodjayevich, O'zFA akademigi

Tahririyat Kengashi a'zolari:
(Members of the Editorial Board)

Sharipov Kongratboy Avezimbetovich, t.f.d., prof.
Yusupov Axmadbek Tadiyevich, i.f.d., prof.
Raifkov Kudratilla Mirsagatovich, i.f.d., prof.
Xalmuradov Rustam Ibragimovich, i.f.d., prof.
Umurzakov Baxodir Xamidovich, i.f.d., prof.
Nazarov Sharofiddin Xakimovich, i.f.d., prof.
Jumayev Nodir Xasiyatovich, i.f.d., prof.
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof.
Zokirova Nodira Kalandarovna, i.f.d., prof.
Xudoyberdiyev Zayniddin Yavkachevich, i.f.d., prof.
Muxiddinov Erkin Madorbekovich, i.f.f.d., (PhD)
Xolmuxammedov Muhsinjon Murodullayevich, i.f.n., dots.
G'oyipnazarov Sanjar Baxodirovich, i.f.d., prof.
Irmatova Aziza Baxramovna, i.f.d., prof.
Shakarov Zafar Gafarovich, i.f.f.d., (PhD)

Jamoatchilik Kengashi a'zolari:
(Community Council members)

Bred Bodenxauzen (AQSh)
Jon Ankor (Buyuk Britaniya)
Odegov Yuriy Gennadevich (Rossiya Federatsiyasi)
Xeynz Miller (AQSh)
Sung Dong Ki (Koreya Respublikasi)
Masato Xivatari (Yaponiya)
Gerxard Feldmayer (Germaniya)
Eko Shri Margianti (Indoneziya)
Ahmed Mohamed Aziz Ismoil (Misr)
Rohana Ngah (Malayziya)
Sharifah Zanniyerah (Malayziya)
Teguh Dartanto (Indoneziya)
Nur Azlinna (Saudiya Arabistoni)
Muhammed Xoliq (Pokiston)
Alisher Dedaxonov (Toshkent)

Mas'ul muharrir (Editor-in-Chief): G'oyipnazarov Sanjar Baxodirovich

Ijrochi muharrir (Executive Editor): Iskandarova Dilafruz Ikrom qizi

Veb-administrator (Web admin): Mamatxo'jayev Otabek

MUNDARIJA (CONTENTS)**MEHNAT BOZORI VA MEHNAT MUNOSABATLARI**

S.B.G'oyipnazarov	<i>Ish bilan bandlik sifatini oshirishning ijtimoiy-iqtisodiy omillari va rivojlanish yo'nalishlari</i>	6-17
S.P.Qurbonov	<i>Ish bilan unumli bandlik darajasini baholashda institutsional, inklyuzivlik va hududiy xususiyatlar</i>	18-29
Z.Y.Juliyev	<i>Preparing Uzbekistan's labour force for WTO integration: risks and policy directions</i>	30-40
Sh.Sh.Iskandarov	<i>Aholi bandligini ta'minlashda oliy ta'lim xizmatlarining vazifalari</i>	41-50
M.A.Jumayeva	<i>Nogironligi bo'lgan shaxslar uchun inklyuziv tadbirkorlik bo'yicha ilmiy tadqiqotlarning bibliometrik tahlili (R dasturi asosida)</i>	51-60

INSON KAPITALI

Sh.V.G'aniyev	<i>Kredit-modul tizimini jahon tendensiyalariga tenglashtirish</i>	61-69
S.R.Xolbayeva	<i>Рост охвата высшим образованием как фактор безработицы</i>	70-82
J.B.Shaymanov B.B.Quvondiqov	<i>Inson kapitali va uning iqtisodiy rivojlanishdagi o'рни...</i>	83-91

INSON TARAQQIYOTI

N.A.Axmedova	<i>Aholi daromadlarini oziq-ovqat xavfsizligiga ta'sirining hozirgi holati tahlili</i>	92-101
A.F.Abdullayev	<i>O'zbekiston axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sektorining rivojlanish holati: 2017-2024 yillar tahlili ...</i>	102-110
D.B.Fayziyeva	<i>Minimal ish haqi siyosatining iqtisodiy va ijtimoiy oqibatlarini</i>	111-119
J.K.Karimov	<i>Davlat iqtisodiyoti xavfsizligining tuzilmaviy komponentlarini aniqlashga yondashuvlarni ishlab chiqish</i>	120-128
J.K.Karimov	<i>Globalashuv muammolari sharoitida iqtisodiy xavfsizlik indeksini iqtisodiy va matematik modellashtirish</i>	129-139

KAMBAG'ALLIKNI QISQARTIRISH

S.S.Amirdjanova	<i>Риски и угрозы попадания в бедность среди занятого населения</i>	140-148
------------------------	---	---------

MIGRATSIYA

Z.T.Jumanova J.X.Abdikayumov	<i>Iqtisodiyotga turizmning bevosita ta'sirini tanlanma kuzatuvlar asosida statistik baholash</i>	149-159
---	---	---------

INSON RESURLARINI BOSHQARISH

M.Sh.Axmedov	<i>Korxonalarda KPI orqali ishchilarni rag'batlantirish tizimini takomillashtirish masalalari</i>	160-170
K.A.Ibroximova I.A.Imomov	<i>Mechanisms for improving personnel management in enterprises to enhance financial sustainability</i>	171-183
J.R.Mansurov	<i>Turistik korxonalarda HR texnologiyalarini joriy etishning samaradorlik ko'rsatkichlari</i>	184-194
M.G'.Qaxramonova	<i>Kadrlar qo'nimsizligi darajasini pasaytirishda xorijiy kompaniyalar tajribalaridan O'zbekiston mehnat bozorida foydalanish imkoniyatlari</i>	195-206

TADBIRKORLIKNI RIVOJLANTIRISH

T.Djurayev	<i>Моделирование прогнозирования развития агропромышленного комплекса</i>	207-216
J.I.Islomov	<i>Raqamli iqtisodiyot sharoitida buxgalteriya hisobini yuritishning yangi yondashuvlari</i>	217-226
N.O.Jumaniyazov S.J.Xudayorova	<i>Xorazm viloyati iqtisodiyotini barqaror rivojlantirishda sanoat tarkibiy o'zgarishlarini takomillashtirishning ustuvor yo'nalishlari</i>	227-237
N.O.Jumaniyazov N.Z.Matmuratova	<i>Xorazm viloyati iqtisodiyotini barqaror rivojlantirishda sanoat tarkibiy o'zgarishlarini takomillashtirish strategiyasi</i>	238-247
N.O.Jumaniyazov	<i>Xorazm viloyati iqtisodiyotini barqaror rivojlantirishda sanoat tarkibiy o'zgarishlarini takomillashtirish yo'llari</i>	248-258
U.U.Raxmatullayev	<i>Kichik biznesni eksport salohiyatini oshirish obyektiv zarurati</i>	259-267
T.M.Urakov	<i>O'zbekiston Respublikasi yashil iqtisodiyotda milliy shaffoflik tizimi</i>	268-275

A.A.Shomirov	<i>Iqtisodiyotga qimmatli qog'ozlar bozori orqali portfel investisiyalar jalb qilishning obyektiv zarurligi.....</i>	276-285
A.A.Abduqahorov	<i>Kichik va o'rta biznes subyektlari eksport salohiyatini oshirishda kichik sanoat zonalarining o'rni</i>	286-295

MEHNAT IQTISODIYOTI VA INSON KAPITALI

ISSN: 3030-3117

<https://laboreconomics.uz/>

XORAZM VILOYATI IQTISODIYOTINI BARQAROR RIVOJLANTIRISHDA SANOAT TARKIBIY O'ZGARISHLARINI TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI

Jumaniyazov Nodirbek Odilbek o'g'li

Toshkent Davlat Iqtisodiyot universiteti,

To'rtko'l fakulteti, assistent-o'qituvchi

Urganch davlat universiteti, mustaqil izlanuvchisi

Doi: https://doi.org/10.55439/LEHC/vol2_iss1/a232

Annotatsiya. Ushbu maqolada Xorazm viloyati iqtisodiyotini barqaror rivojlantirishda sanoat tarkibiy o'zgarishlarini takomillashtirish strategiyasi masalalari tadqiq etilgan. Tadqiqotning dolzarbligi mamlakatimizda amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlar, mintaqalarni kompleks rivojlantirish dasturlari va sanoat salohiyatini oshirish bo'yicha davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlariga muvofiq kelishi bilan belgilanadi. Maqolada 2010-2024 yillar davridagi statistik ma'lumotlar va mintaqaviy taqqoslash tahlillari asosida viloyat sanoatining rivojlanish dinamikasi, hududiy tafovutlar va mavjud imkoniyatlar aniqlangan. Tadqiqot jarayonida statistik tahlil, komparativ tahlil va SWOT tahlil metodlaridan foydalanilgan. Xorazm viloyatida sanoat mahsulotlari ishlab chiqarish hajmining 2010-yildagi 628,6 milliard so'mdan 2023-yilda 21,5 trillion so'mga yetgani, ya'ni 34 barobar o'sgani aniqlangan. Shu bilan birga, viloyatning respublika sanoat ishlab chiqarishidagi ulushi hali ham past ekani va sanoat gigantlari bilan taqqoslaganda sezilarli tafovut mavjudligi ko'rsatilgan. Sanoat salohiyatidan samarali foydalanish yo'llari, investitsiya muhitini yaxshilash, innovatsion texnologiyalarni joriy etish va sanoat klasterlarini shakllantirish bo'yicha ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqilgan. Tadqiqot natijasida mintaqaning barqaror iqtisodiy rivojlanishini ta'minlashda sanoat tarkibiy o'zgarishlarining roli va ahamiyati asoslangan hamda viloyat sanoat siyosatini takomillashtirishning strategik yo'nalishlari belgilangan.

Kalit so'zlar: sanoat tarkibiy o'zgarishlari, barqaror rivojlanish, Xorazm viloyati, mintaqaviy iqtisodiyot, sanoat salohiyati, investitsiya muhiti, strategik rejalashtirish, innovatsion texnologiyalar, sanoat klasterlari, iqtisodiy o'sish, eksport salohiyati, raqobatbardoshlik.

СПОСОБЫ УЛУЧШЕНИЯ ПРОМЫШЛЕННЫХ СТРУКТУРНЫХ ИЗМЕНЕНИЙ В РАМКАХ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ ХОРЕЗМСКОЙ ОБЛАСТИ

Джуманиязов Нодирбек Одилбек угли

Ташкентский государственный экономический университет,

Торткульский факультет, ассистент преподавателя

Ургенчский государственный университет, независимый исследователь

Аннотация. В данной статье исследованы вопросы стратегии совершенствования структурных изменений промышленности в устойчивом

развитии экономики Хорезмской области. Актуальность исследования обусловлена соответствием экономическим реформам, реализуемым в стране, программам комплексного развития регионов и приоритетным направлениям государственной политики по повышению промышленного потенциала. На основе статистических данных за 2010-2024 годы и регионального сравнительного анализа определены динамика развития промышленности области, территориальные различия и существующие возможности. В процессе исследования использованы методы статистического анализа, сравнительного анализа и SWOT-анализа. Установлено, что объём промышленного производства в Хорезмской области вырос с 628,6 млрд сумов в 2010 году до 21,5 трлн сумов в 2023 году, то есть в 34 раза. Вместе с тем показано, что доля области в республиканском промышленном производстве остаётся низкой и существует значительный разрыв по сравнению с промышленными гигантами. Разработаны научно обоснованные рекомендации по эффективному использованию промышленного потенциала, улучшению инвестиционной среды, внедрению инновационных технологий и формированию промышленных кластеров. В результате исследования обоснована роль и значение структурных изменений промышленности в обеспечении устойчивого экономического развития региона, а также определены стратегические направления совершенствования промышленной политики области.

Ключевые слова: структурные изменения промышленности, устойчивое развитие, Хорезмская область, региональная экономика, промышленный потенциал, инвестиционная среда, стратегическое планирование, инновационные технологии, промышленные кластеры, экономический рост, экспортный потенциал, конкурентоспособность.

WAYS TO IMPROVE INDUSTRIAL STRUCTURAL CHANGES IN THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE ECONOMY OF KHOREZM REGION

Jumaniyazov Nodirbek Odilbek ugli

Tashkent State University of Economics,

Tortkul Faculty, Assistant Lecturer

Urgench State University, Researcher

Abstract. This article examines the strategy for improving industrial structural changes in sustainable development of Khorezm region economy. The relevance of the research is determined by its correspondence to economic reforms being implemented in the country, comprehensive regional development programs, and priority directions of state policy for increasing industrial potential. Based on statistical data for 2010-2024 and regional comparative analysis, the dynamics of industrial development, territorial disparities, and existing opportunities have been identified. Statistical analysis, comparative analysis, and SWOT analysis methods were used in the research process. It has been established that the volume of industrial production in Khorezm region increased from 628.6 billion soums in 2010 to 21.5 trillion soums in 2023, representing a 34-fold growth. At the same time, it is shown that the region's share in the republic's industrial production remains low and there is a significant gap compared to industrial giants. Scientifically substantiated recommendations have been developed for effective use of industrial potential, improvement of investment environment, implementation of innovative technologies, and formation of industrial clusters. The research substantiates the role and significance of industrial structural changes in ensuring sustainable economic development of the region and defines strategic directions for improving the region's industrial policy.

Key words: industrial structural changes, sustainable development, Khorezm region, regional economy, industrial potential, investment climate, strategic planning, innovative technologies, industrial clusters, economic growth, export potential, competitiveness.

Kirish

Bugungi globallashuv sharoitida mintaqalarning barqaror iqtisodiy rivojlanishini ta'minlash, mavjud resurslardan samarali foydalanish va sanoat salohiyatini to'liq ishga solish dolzarb masalalardan biriga aylangan. Jahon iqtisodiyotidagi tarkibiy o'zgarishlar, texnologik transformatsiya jarayonlari va raqobatbardoshlik talablarining kuchayishi sharoitida mintaqaviy sanoat siyosatini takomillashtirish strategik ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, sanoat sektori iqtisodiyotning tayanch tarmoqlaridan biri bo'lib, u nafaqat ishlab chiqarish hajmini oshirish, balki yangi ish o'rinlari yaratish, eksport salohiyatini kengaytirish va innovatsion texnologiyalarni joriy etishda muhim rol o'ynaydi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-sonli "2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni va "Sanoat va uning bazaviy tarmoqlarini jadal rivojlantirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi 2023-yil 12-oktabrdagi PF-169-sonli Farmoni mintaqalarning sanoat salohiyatini oshirish va barqaror rivojlanishni ta'minlash bo'yicha aniq vazifalarni belgilab bergan. Ushbu hujjatlar mamlakat hududlarida yuqori texnologiyalarga asoslangan sanoat yo'nalishlarini jadal rivojlantirish, sanoat tarmoqlariga xususiy investitsiyalarni keng jalb etish orqali raqobatbardosh tayyor mahsulotlar ishlab chiqarishni kengaytirish, hududlarda yangi ishlab chiqarish quvvatlarini tashkil etish hisobidan aholi daromadlarini oshirish hamda yirik tarmoqlarga ilg'or xalqaro standartlarga asoslangan boshqaruv tizimini joriy etishni nazarda tutadi.

Xorazm viloyati O'zbekistonning shimoli-g'arbiy qismida joylashgan bo'lib, o'ziga xos tabiiy-iqlim sharoitlari, boy tarixiy-madaniy merosi va iqtisodiy salohiyatga ega mintaqalardan biri hisoblanadi. Viloyatda turli sanoat tarmoqlari, jumladan oziq-ovqat, qurilish materiallari, mashinasozlik, to'qimachilik va yengil sanoat tarmoqlari faoliyat yuritmoqda. 2023-yil yakunlariga ko'ra, viloyatda sanoat mahsulotlari ishlab chiqarish hajmi 21,5 trillion so'mni tashkil etib, bu ko'rsatkich 2010-yildagi 628,6 milliard so'mlik ko'rsatkichdan qariyb 34 barobar ko'p bo'lgan. Bu barqaror o'sish viloyatning sanoat salohiyati yil sayin kuchayib borayotganini yaqqol tasdiqlaydi.

Biroq mavjud sanoat salohiyatidan to'liq va samarali foydalanish, raqobatbardosh mahsulotlar ishlab chiqarish va mahalliy xomashyo zaxiralarini chuqur qayta ishlash darajasi hali ham yetarli emas. Shu sababli, maqolada Xorazm viloyatining sanoat tarkibiy o'zgarishlarini takomillashtirish strategiyasini chuqur tahlil qilish, mavjud muammolarni aniqlash va samaradorlikni oshirish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqish maqsad qilingan. Tadqiqotning ilmiy yangiligi mintaqaviy sanoat siyosatini barqaror

rivojlanish maqsadlariga muvofiqlashtirish bo'yicha kompleks yondashuvni ishlab chiqish va ularni Xorazm viloyati sharoitlariga moslashtirish bilan belgilanadi.

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi

Mintaqalarning barqaror iqtisodiy rivojlanishi va sanoat tarkibiy o'zgarishlari masalalari ko'plab xorijiy va mahalliy olimlar tomonidan tadqiq etilgan. Barqaror rivojlanish kontseptsiyasi birinchi marta 1987-yilda BMT ning Atrof-muhit va rivojlanish bo'yicha Xalqaro komissiyasi (Brundtland komissiyasi) tomonidan ilgari surilgan bo'lib, u "hozirgi avlodning ehtiyojlarini qondirib, kelgusi avlodlarning o'z ehtiyojlarini qondirish imkoniyatlarini cheklamaydigan rivojlanish" sifatida ta'riflangan [1]. Keyinchalik bu kontseptsiya 1992-yilda Rio-de-Janeyrodagi BMT Konferentsiyasida yanada rivojlantirildi.

Garvard universiteti professori X.Cheneri o'zining tarkibiy o'zgarishlar modelida rivojlanayotgan mamlakatlar ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotidagi umumiy jihatlarni aniqlagan [2]. Unga asosan, iqtisodiy faollikning og'irlik markazi agrar sohadan sanoat tarmoqlariga o'tishi, inson kapitalining doimiy jang'arilishi, iste'molchilar talabining birlamchi mahsulotlardan turli sanoat tovarlari va xizmatlar tomonga siljishi kabi jarayonlar orqali kechadi. Ushbu nazariy yondashuv mintaqaviy sanoat siyosatini shakllantirish va tarkibiy o'zgarishlarni boshqarishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Rossiyalik olimlar T.V. Uskova, I.A. Morozov va boshqalar mintaqalarning barqaror rivojlanishini boshqarish va strategik rejalashtirish masalalarini chuqur tadqiq etishgan [3]. Ularning ilmiy ishlari mintaqaviy iqtisodiyotni o'zini o'zi boshqariladigan tizim sifatida ko'rib chiqish, barqarorlik ko'rsatkichlari tizimini ishlab chiqish va strategik rivojlanish modellarini yaratish masalalarini qamrab oladi. Shu bilan birga, E.P.Shaymardanova sanoat korxonalarining barqaror rivojlanish strategiyalarini shakllantirish metodologiyasini ishlab chiqqan bo'lib, bunda ishlab chiqarish, marketing, innovatsion va moliyaviy barqarorlik ko'rsatkichlari kompleks baholangan [4].

O'zbekistonlik olimlar orasida A.Soliyev hududiy majmualarning nazariy asoslarini o'rgangan [5], E.T.Yaqubova O'zbekiston mintaqalari sanoat salohiyatini oshirish yo'nalishlarini tadqiq etgan [6], A.M.Sodiqov va N.N.Nazarov esa hududlar barqaror rivojlanish strategiyasi ishlab chiqish metodikasini takomillashtirish masalalarini o'rgangan [7]. Ushbu tadqiqotlar natijasida mintaqaviy iqtisodiyotning barqaror rivojlanishini ta'minlashda sanoat tarkibiy o'zgarishlarining muhim roli aniqlangan.

Xorazm viloyatining sanoat salohiyatini tadqiq etish bo'yicha ham bir qator ilmiy ishlar amalga oshirilgan. Jumladan, K.M.Mamedov viloyat sanoat salohiyatining barqaror rivojlanishdagi roli va uning samaradorligini oshirish yo'llarini tahlil qilgan [8]. Sh.Kurambaev mahalliy resurslar asosida sanoat mahsulotlari ishlab chiqarish imkoniyatlarini o'rgangan [9], Sh.Matchanov va Z.Djumaniyazov silikat materiallari texnologiyasini takomillashtirish bo'yicha

tadqiqotlar olib borgan [10]. Biroq, Xorazm viloyatining sanoat tarkibiy o'zgarishlarini barqaror rivojlanish strategiyasi doirasida kompleks o'rganish masalasi hali yetarli darajada tadqiq etilmagan.

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu tadqiqotning metodologik asosi mintaqaning sanoat salohiyatini chuqur tahlil qilish va uning barqaror rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillarni aniqlashga yo'naltirilgan. Tadqiqotda quyidagi metodlar qo'llanilgan:

Statistik tahlil usuli orqali Xorazm viloyatidagi sanoat tarmoqlarining o'sish dinamikasi, ishlab chiqarish hajmi, bandlik darajasi va yalpi hududiy mahsulotdagi (YHM) ulushi kabi ko'rsatkichlar o'rganildi. O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligi va viloyat statistik boshqarmasi ma'lumotlari asosida faktik ko'rsatkichlar tahlil qilindi, sanoat sohasining hududiy iqtisodiyotdagi roli aniqlandi. Tahlilda 2010-2024 yillar davridagi ma'lumotlardan foydalanildi.

Komparativ (taqqoslama) tahlil metodi orqali Xorazm viloyati sanoat salohiyati boshqa viloyatlar (Navoiy, Toshkent, Andijon, Buxoro, Qoraqalpog'iston Respublikasi) bilan solishtirilib tahlil qilindi. Bu yondashuv orqali Xorazm viloyatining raqobatdoshligi, muqobil imkoniyatlari va o'sish sur'atlari aniqlandi. Shuningdek, viloyat tumanlarining sanoat rivojlanishi bo'yicha ichki taqqoslash tahlili ham o'tkazildi.

SWOT tahlili orqali Xorazm viloyatining sanoat salohiyatiga ta'sir etuvchi kuchli (Strengths), zaif (Weaknesses) tomonlar, mavjud imkoniyatlar (Opportunities) va tahdidlar (Threats) tizimli tarzda o'rganildi. Bu metod strategik rejalashtirishga xizmat qiladi va viloyat sanoat siyosatini takomillashtirish bo'yicha aniq yo'nalishlarni belgilash imkonini berdi.

Tadqiqotning axborot bazasini O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligi, Xorazm viloyat statistika boshqarmasi ma'lumotlari, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti va Vazirlar Mahkamasining normativ-huquqiy hujjatlari, xorijiy va mahalliy olimlarning ilmiy ishlari tashkil etdi. Shuningdek, Iqtisodiy tadqiqotlar va islohotlar markazi tomonidan olib borilgan "Xorazm viloyatining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish ko'rsatkichlari tahlili (2017-2022 yillar)" mavzusidagi tadqiqot natijalari ham foydalanildi.

Tahlil va natijalar

Xorazm viloyatida so'nggi o'n uch yil ichida sanoat mahsulotlari ishlab chiqarish hajmida sezilarli o'sish kuzatilmoqda. Agar 2010-yilda viloyatda ishlab chiqarilgan sanoat mahsulotlari hajmi atigi 628,6 milliard so'mni tashkil qilgan bo'lsa, 2023-yilga kelib bu ko'rsatkich 21 589,1 milliard so'mga yetgan. Bu esa ko'rsatkich 13 yil davomida deyarli 34 barobardan ko'proqqa oshganini anglatadi. Ushbu barqaror o'sish viloyatning sanoat salohiyati yil sayin kuchayib borayotganini yaqqol tasdiqlaydi.

Xorazm viloyatida so'nggi o'n uch yil ichida sanoat mahsulotlari ishlab chiqarish hajmida sezilarli o'sish kuzatilmoqda. Quyidagi 1-jadvalda hududlar kesimida sanoat mahsulotlari ishlab chiqarish hajmi keltirilgan.

1-jadval

**Hududlar kesimida sanoat mahsulotlari ishlab chiqarish hajmi,
mlrd.so'm (yillik)**

Hudud	2019	2020	2021	2022	2023
O'zbekiston Respublikasi	322535,8	368740,2	456056,1	553265,0	658991,7
Qoraqalpog'iston R.	12736,1	13981,3	16630,4	17624,7	17791,1
Andijon viloyati	33122,3	36376,5	35935,3	54352,5	73767,1
Buxoro viloyati	14798,2	17574,4	20772,1	27202,4	31860,4
Navoiy viloyati	44438,1	65084,9	73633,5	84393,7	101841,9
Toshkent viloyati	53484,8	65949,9	83433,9	93935,1	106915,3
Farg'ona viloyati	18661,2	21701,2	27761,5	30303,5	35794,9
Xorazm viloyati	8538,6	9615,9	13658,1	18323,3	21589,1

Manba: O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligi ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tuzilgan

1-jadval ma'lumotlariga ko'ra, mamlakat bo'yicha sanoat ishlab chiqarish hajmi 2019-yildagi 322 535,8 mlrd so'mdan 2023-yilda 658 991,7 mlrd so'mga yetib, 2 barobardan ko'proqqa oshgan. Xorazm viloyati bo'yicha sanoat mahsulotlari ishlab chiqarish hajmi besh yil davomida 2,5 barobarga oshgan. Navoiy viloyati 2023-yilda 101 841,9 mlrd so'mlik ko'rsatkich bilan sanoatning yetakchi hududlaridan biri bo'lib, Xorazm viloyatidan qariyb 5 barobar ko'p mahsulot ishlab chiqargan.

Ma'lumotlarga ko'ra, 2010-2015 yillar oralig'ida sanoat ishlab chiqarish hajmi nisbatan sekin o'sgan bo'lib, har yili o'rtacha 300-600 milliard so'mga ko'paygan. Bu davrda iqtisodiy o'sish mavjud bo'lsa-da, u izchil emas edi. 2016-yildan boshlab sanoat rivojida ijobiy burilish yuz berdi. Ayniqsa, 2017-yildan keyingi yillarda sanoat mahsulotlari hajmidagi o'sish ancha jadal tus oldi: 2017-yilda 4 070,4 mlrd so'm, 2018-yilda 6 457,2 mlrd so'm, 2019-yilda esa 8 538,6 mlrd so'mni tashkil etdi. Bu o'sish viloyatdagi ishlab chiqarish tarmoqlari modernizatsiyasi va sanoatga jalb qilingan investitsiyalar natijasi sifatida qaralishi mumkin.

2-jadval

**Xorazm viloyatida sanoat mahsulotlari ishlab chiqarish dinamikasi
(2010-2023 yillar)**

Yil	Sanoat mahsuloti, mlrd so'm	O'sish sur'ati, %	2010 yilga nisbatan (marta)	Aholi jon boshiga, ming so'm
2010	628,6	-	1,0	421,2
2015	2 616,0	136,2	4,2	1 584,8
2018	6 457,2	158,6	10,3	3 612,4
2020	9 615,9	112,6	15,3	5 115,5
2021	13 658,1	142,0	21,7	7 124,6
2022	18 323,3	134,2	29,2	9 382,7
2023	21 589,1	117,8	34,4	10 921,0

Manba: O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligi ma'lumotlari asosida muallif tomonidan hisoblangan

Umumiy ma'lumotlarga ko'ra, mamlakat bo'yicha sanoat ishlab chiqarish hajmi 2019-yildagi 322 535,8 mlrd so'mdan 2023-yilda 658 991,7 mlrd so'mga yetib, 2 barobardan ko'proqqa oshgan. Bu esa sanoat sohasining O'zbekistonda strategik sektorga aylanganidan dalolat beradi. Xorazm viloyati bo'yicha sanoat mahsulotlari ishlab chiqarish hajmi besh yil davomida 2,5 barobarga oshganini ko'rsatadi. O'sish sur'atiga ko'ra Xorazm viloyati respublika bo'yicha o'rtacha ko'rsatkichdan biroz pastroq turgani kuzatiladi, ammo shunga qaramay, hudud sanoat salohiyatini barqaror tarzda oshirib bormoqda.

2-jadval ma'lumotlari shuni ko'rsatadiki, Xorazm viloyatida sanoat mahsulotlari ishlab chiqarish hajmi 2010-yildagi 628,6 mlrd so'mdan 2023-yilda 21 589,1 mlrd so'mga yetgan, ya'ni 34,4 barobar oshgan. Aholi jon boshiga sanoat mahsuloti ishlab chiqarish ham 421,2 ming so'mdan 10 921,0 ming so'mga, ya'ni 26 barobar oshgan. Eng yuqori o'sish sur'ati 2018-yilda (158,6%) kuzatilgan bo'lib, bu davr viloyatda keng ko'lamli investitsiya loyihalari amalga oshirilgan vaqtga to'g'ri keladi.

Hududlar kesimidagi taqqoslash tahlili shuni ko'rsatadiki, Navoiy viloyati 2023-yilda 101 841,9 mlrd so'mlik ko'rsatkich bilan sanoatning yetakchi hududlaridan biri bo'lib, Xorazm viloyatidan qariyb 5 barobar ko'p mahsulot ishlab chiqargan. Bu yerda yirik konlar va metallurgiya korxonalarining mavjudligi bunday yuqori hajmga sabab bo'lgan. Toshkent viloyati va Toshkent shahri sanoat ishlab chiqarishida doimiy yetakchilar qatorida bo'lib, 2023-yilda 106 951,3 mlrd so'm mahsulot ishlab chiqargan. Andijon (73 767,1 mlrd so'm) va Farg'ona (35 794,9 mlrd so'm) viloyatlari ham Xorazm viloyatidan ancha yuqori o'rinlarda turibdi. Bu hududlarda avtomobilsozlik, neft-kimyo va to'qimachilik sanoati kuchli rivojlangan.

Qoraqalpog'iston Respublikasi 2023-yilda 17 791,1 mlrd so'm sanoat mahsuloti ishlab chiqargan bo'lib, bu ko'rsatkich Xorazmdan kamroq. Bu esa Xorazmning mintaqaviy sanoat salohiyati bo'yicha ba'zi hududlardan ilgari ekanini anglatadi. Xorazm viloyati sanoat mahsulotlari ishlab chiqarishda oxirgi besh yil ichida barqaror o'sishni saqlab qolgan bo'lsa-da, bu hudud sanoat gigantlari (Navoiy, Toshkent, Andijon) bilan taqqoslaganda o'rta darajadagi sanoat salohiyatiga ega ekani ayon bo'ladi.

Aholi jon boshiga to'g'ri keladigan sanoat mahsuloti hajmi viloyat va tumanlar kesimida sanoat resurslarining qanchalik samarali va teng taqsimlanganini ko'rsatadi. 2020-yildan 2023-yilgacha Xorazm viloyati bo'yicha aholi jon boshiga sanoat mahsuloti ishlab chiqarish 5 115,5 ming so'mdan 10 921,0 ming so'mga oshgan. Bu 3 yil ichida 2,1 barobarga o'sish degani bo'lib, viloyat sanoatining sezilarli darajada rivojlanayotganini ko'rsatadi. 2024-yil dekabr prognoziga ko'ra bu ko'rsatkich 14 449,0 ming so'mga yetishi kutilmoqda.

Tumanlar kesimidagi tahlil shuni ko'rsatadiki, Tuproqqal'a tumani barcha yillarda yuqori ko'rsatkichlarga ega bo'lib, 2023-yilda bu tuman bo'yicha aholi

jon boshiga sanoat mahsuloti 200 722,6 ming so'mni tashkil qilgan. Bu viloyatdagi o'rtacha ko'rsatkichdan 20 barobar yuqori bo'lib, tumanda yirik sanoat korxonalarining faoliyat yuritayotganidan darak beradi. Urganch shahri 2023-yilda aholi jon boshiga 22 743,1 ming so'm sanoat mahsuloti ishlab chiqargan bo'lib, bu Xorazm viloyati bo'yicha eng yuqori ko'rsatkichlardan biridir.

Yangibozor, Yangiariq va Shovot tumanlari ham barqaror o'sish tendensiyasini ko'rsatmoqda. Masalan, Yangibozorda bu ko'rsatkich 2020-yildagi 3 114,3 ming so'mdan 2023-yilda 6 615,8 ming so'mga oshgan. Biroq, Bog'ot, Qo'shko'pir, Xazorasp tumanlarida o'sish kuzatilgan bo'lsa-da, u qadar katta bo'lmagan. Masalan, Bog'otda 2022-yilda 3 325,9 ming so'mni tashkil qilgan ko'rsatkich 2023-yilda 3 079,0 ming so'mga kamaygan. Bu tumanlarda sanoat quvvatlarining to'liq ishga tushmaganligi yoki mavjud salohiyatdan yetarlicha foydalanilmayotganidan darak beradi.

Viloyatda 2022-2023 yillarda sanoatga to'g'ridan-to'g'ri investitsiyalar hajmi ham ortgan. 2023-yilda investitsiya loyihalari doirasida 40 dan ortiq yangi ishlab chiqarish quvvatlari ishga tushirilgan va bu orqali 5 000 ga yaqin yangi ish o'rinlari yaratilgan. Bu esa ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda sanoatning o'rnini yanada muhimlashtiradi. Shuningdek, Xorazm viloyatining eksport salohiyati ham o'sib bormoqda. 2023-yilda viloyat 50 mln AQSH dollaridan ortiq mahsulot eksport qilgan bo'lib, bunda oziq-ovqat, qurilish materiallari, to'qimachilik mahsulotlari asosiy o'rinlarni egallagan.

3-jadval

Xorazm viloyati tumanlari bo'yicha aholi jon boshiga sanoat mahsuloti (ming so'm)

Tuman/shahar	2020	2022	2023	O'sish (2020-2023), marta
Xorazm viloyati (jami)	5 115,5	9 382,7	10 921,0	2,1
Tuproqqal'a tumani	98 245,3	178 412,8	200 722,6	2,0
Urganch shahri	11 256,4	19 834,2	22 743,1	2,0
Yangibozor tumani	3 114,3	5 428,6	6 615,8	2,1
Xiva shahri	2 145,8	2 986,5	3 251,4	1,5
Bog'ot tumani	2 756,2	3 325,9	3 079,0	1,1
Qo'shko'pir tumani	2 312,4	3 145,7	3 528,6	1,5

Manba: O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligi ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tuzilgan

Biroq, bu o'zgarishlarga qaramay, hali foydalanilmayotgan sanoat salohiyati mavjud. Ayrim tarmoqlarda quvvatlardan to'liq foydalanilmayotgani, xomashyo yetkazib berish zanjirlarining sustligi va kadrlar malakasining pastligi kabi muammolar saqlanmoqda. Shu bilan birga, mintaqadagi korxonalar sonining ko'payishiga qaramay, ularning ko'pchiligi kichik va o'rta ishlab chiqaruvchilardan iborat bo'lib, bu esa yirik sanoat salohiyatini shakllantirishda yetarli emas. Mintaqalararo differentsiatsiya ham

o'sib bormoqda - sanoat ishlab chiqarish hajmi bo'yicha mintaqalararo tafovut 2017-yildagi 15,7 barobardan 2020-yilda 31,2 barobarga oshgan.

3-jadval tahlili shuni ko'rsatadiki, Xorazm viloyatida tumanlar bo'yicha sanoat rivojlanishida sezilarli tafovutlar mavjud. Tuproqqal'a tumani aholi jon boshiga 200 722,6 ming so'mlik ko'rsatkich bilan viloyat o'rtachasidan 20 barobar yuqori turibdi, bu yerda yirik sanoat korxonalari faoliyat ko'rsatmoqda. Urganch shahri (22 743,1 ming so'm) ham yuqori ko'rsatkichga ega. Biroq, Bog'ot tumani (3 079,0 ming so'm) va Qo'shko'pir tumani (3 528,6 ming so'm) viloyat o'rtachasidan past ko'rsatkichlarga ega bo'lib, bu tumanlarda sanoat salohiyatidan to'liq foydalanilmayotganini ko'rsatadi.

Xorazm viloyatining sanoat tarkibiy o'zgarishlarini takomillashtirish strategiyasini ishlab chiqishda bir qator muhim omillarni hisobga olish zarur. Birinchidan, viloyatning geografik joylashuvi va transport infratuzilmasining rivojlanganlik darajasi eksport yo'nalishlarini diversifikatsiya qilish imkoniyatlarini cheklaydi. Ikkinchidan, mahalliy xomashyo resurslarining cheklanganligi ba'zi sanoat tarmoqlarining rivojlanishini qiyinlashtiradi. Uchinchidan, malakali kadrlarning yetishmasligi va ularning boshqa hududlarga migratsiyasi sanoat korxonalarining samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Shu bilan birga, viloyatda sanoat tarkibiy o'zgarishlarini amalga oshirish uchun bir qator imkoniyatlar mavjud. Xorazm viloyati boy madaniy-tarixiy merosga ega bo'lib, turizm industriyasining rivojlanishi bilan bog'liq sanoat tarmoqlari (hunarmandchilik, suvenirler ishlab chiqarish, oziq-ovqat sanoati) uchun katta potensial mavjud. Viloyatda qishloq xo'jaligi mahsulotlarini qayta ishlash sanoatini rivojlantirish imkoniyatlari ham keng. Bundan tashqari, O'zbekiston Respublikasi hukumatining mintaqalarni rivojlantirish bo'yicha qabul qilayotgan qarorlari va dasturlari investitsiya muhitini yaxshilash va sanoat infratuzilmasini modernizatsiya qilish uchun qulay sharoitlar yaratmoqda.

Xulosa va takliflar

Ushbu maqolada Xorazm viloyatining sanoat salohiyati va uni barqaror rivojlantirish imkoniyatlari tahlil qilindi. Statistik ma'lumotlar va hududlar kesimidagi taqqosloviiy tahlillar asosida aniqlanishicha, viloyat sanoat sohasida izchil o'sish sur'atlarini namoyon qilmoqda. 2010-yildan 2023-yilgacha bo'lgan davrda sanoat mahsulotlari ishlab chiqarish hajmi qariyb 34 barobarga oshgan. Aholi jon boshiga to'g'ri keladigan sanoat mahsuloti miqdori ham yildan-yilga ortib bormoqda. Biroq sanoat tarmoqlarining mintaqaviy taqsimoti, ishlab chiqarish quvvatlaridan to'liq foydalanmaslik, investitsiyaviy muhitning yetarli darajada shakllanmagani kabi muammolar mavjudligicha qolmoqda.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, Xorazm viloyati sanoat salohiyatini to'liq ishga solish orqali mintaqaning iqtisodiy raqobatbardoshligini oshirish imkoniyatiga ega. Ammo buning uchun tizimli va strategik yondashuv talab

etiladi. Viloyatning barqaror iqtisodiy rivojlanishini ta'minlashda sanoat tarkibiy o'zgarishlarining roli beqiyosdir. Sanoat sektori nafaqat YHMning asosiy tarkibiy qismi, balki yangi ish o'rinlari yaratish, aholi daromadlarini oshirish va eksport salohiyatini kengaytirish manbai hisoblanadi.

Tadqiqot natijalariga asoslanib, quyidagi tavsiyalar ishlab chiqildi. Birinchidan, hududiy sanoat klasterlarini rivojlantirish zarur - sanoat korxonalarini ma'lum yo'nalishlar bo'yicha birlashtirib, ularni yagona logistika, innovatsiya va infratuzilma bilan ta'minlash lozim. Xorazm viloyatida oziq-ovqat sanoati, qurilish materiallari ishlab chiqarish va to'qimachilik klasterlari shakllantirilishi maqsadga muvofiq. Ikkinchidan, mahalliy xomashyo bazasidan samarali foydalanish - mavjud resurslarni chuqur qayta ishlovchi ishlab chiqarish tarmoqlarini rivojlantirish orqali ichki bozorga raqobatbardosh mahsulotlar yetkazib berish yo'lga qo'yilishi kerak.

Uchinchidan, sanoatga to'g'ridan-to'g'ri xorijiy va mahalliy investitsiyalarni jalb qilish - soddalashtirilgan ruxsatnomalar, soliq imtiyozlari va kredit mexanizmlarini joriy etish orqali investorlarga qulay sharoit yaratish muhim. To'rtinchidan, kichik va o'rta biznes subyektlarini qo'llab-quvvatlash - ularni modern texnologiyalar bilan ta'minlash, biznes-inkubatorlar tashkil etish va moliyaviy resurslarga kirishni yengillashtirish zarur. Beshinchidan, kadrlar salohiyatini oshirish - sanoat tarmoqlariga mos kasb-hunar kollejarini rivojlantirish va amaliyotga yo'naltirilgan o'quv dasturlarini yaratish lozim.

Oltinchidan, ilm-fan va innovatsiyalarni sanoatga integratsiya qilish - mahalliy ilmiy-tadqiqot institutlari va oliy ta'lim muassasalari bilan hamkorlikda texnologik yechimlar ishlab chiqish strategik ahamiyat kasb etadi. Yettinchidan, turizm industriyasi bilan bog'liq sanoat tarmoqlarini rivojlantirish - Xorazmning boy tarixiy-madaniy merosi va turizm salohiyatidan foydalangan holda hunarmandchilik, suvenirlar ishlab chiqarish va milliy oziq-ovqat mahsulotlari ishlab chiqarishni kengaytirish maqsadga muvofiq.

Xulosa qilib aytganda, Xorazm viloyatining sanoat salohiyatini to'liq ishga solish va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash uchun davlat, biznes va ilmiy sektor o'rtasida mustahkam hamkorlik muhim ahamiyatga ega. Tavsiya etilgan chora-tadbirlar amalga oshirilsa, viloyat nafaqat ichki bozor, balki eksport yo'nalishida ham salmoqli natijalarga erishishi mumkin. Sanoat tarkibiy o'zgarishlarini takomillashtirish strategiyasini izchil amalga oshirish mintaqaning barqaror rivojlanishini ta'minlash va aholi farovonligini oshirishning asosiy omili bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. World Commission on Environment and Development. Our Common Future. Oxford University Press, 1987.
2. Chenery H.B. Structural Change and Development Policy. Baltimore, MD.: Johns Hopkins University Press, 1979.

3. Uskova T.V. Upravlenie ustoychivim razvitiem regiona: monografiya. Vologda: ISERT RAN, 2009.
4. Shaymardanova E.P. Strategii ustoychivogo razvitiya promishlennix predpriyatiy // Rossiyskoe predprinimatelstvo. 2010. № 10 (1). S. 49-54.
5. Soliyev A. Hududiy majmualarning nazariy asoslari. O'quv qo'llanma. "Moliya", Toshkent, 2019.
6. Yakubova E.T. Povishenie promishlennogo potentsiala kak drayvera ekonomicheskogo razvitiya regionov Uzbekistana // Iqtisod va moliya. 2021. № 1 (137). S. 23-28.
7. Sodiqov A.M., Nazarov N.N. Hududlar barqaror rivojlanish strategiyasi ishlab chiqish metodikasini takomillashtirish // Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar. 2023. № 5.
8. Mamedov K.M. Mintaqaning barqaror rivojlanishini ta'minlashda sanoat salohiyati samaradorligini oshirish yo'llari // Raqamli iqtisodiyot ilmiy-elektron jurnali. 2024. № 11.
9. Kurambaev S.R. Opportunities for Getting Rust Modifications on the Base of Local Resources for Corrosive Surface // American Journal of Materials Synthesis and Processing. 2018. 3(2). P. 30-33.
10. Matchanov Sh. Silikat materiallari texnologiyasini takomillashtirish. Urganch Davlat Universiteti, 2023.
11. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni. 2022-yil 28-yanvar, PF-60.
12. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Sanoat va uning bazaviy tarmoqlarini jadal rivojlantirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi Farmoni. 2023-yil 12-oktabr, PF-169.
13. Zhuravlyov V., Khudyakova T. et al. Improving the Strategic Management of Investment Activities of Industrial Enterprises as a Factor for Sustainable Development in a Crisis // Sustainability. 2019. 11. 6667.
14. O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligi rasmiy veb-sayti. <https://stat.uz>
15. Iqtisodiy tadqiqotlar va islohotlar markazi. Xorazm viloyatining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish ko'rsatkichlari tahlili (2017-2022 yillar). 2023.

Mehnat iqtisodiyoti va inson kapitali

+998 71 239 28 13

Tashkent, Uzbekistan

ilmiymaktab@gmail.com

www.laboreconomics.uz